

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՓԱՍՏԱԲԱՆՆԵՐԻ ՊԱԼԱՏԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ԳԻՏԱՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԱՐԾԻՔ
(AMICUS CURIAE) № 05/16**

27.09.2016թ.

ք. Երևան

Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի (այսուհետ՝ Պալատ) խորհրդին առընթեր գիտավերլուծական կենտրոնը (այսուհետ՝ Կենտրոն),

քննարկելով Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի (ընդունվել է ընդունվել է 05.12.2013թ., ուժի մեջ է մտել 07.01.2014թ., ՀՕ-139-Ն)¹ 205-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության համապատասխանության հարցը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Քաղաքացի Վարուժան Ավետիսյանը (այսուհետ՝ Դիմող, ներկայացուցիչ՝ Տաթևիկ Սիրադեղյան) 06.06.2016թ. անհատական սահմանադրական դիմումով ՀՀ Սահմանադրական դատարանից խնդրել է որոշել Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի (ընդունվել է 05.12.2013թ., ուժի մեջ է մտել 07.01.2014թ., ՀՕ-139-Ն) 205-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածին համապատասխանության հարցը:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը անհատական դիմումի ընդունելիության հարցի վերաբերյալ որոշմամբ դիմումն ընդունել է քննության և նիստը նշանակել 2016թ. հոկտեմբերի 11-ին:

Դիմողը գտնում է, որ ՀՀ վարչական դատարանի կողմից իր նկատմամբ կիրառված ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածը հակասում է ՀՀ սահմանադրության 61-րդ հոդվածով ամրագրված դատական պաշտպանության իրավունքին այնքանով, որքանով զրկում է դատավարության կողմերին իրենց իրավունքներին ու օրինական շահերին առնչվող գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը բողոքարկելու իրավունքից:

¹ Տե՛ս ՀՊՏ 2013.12.28/73(1013).1

Վերլուծելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածը՝ դիմողը պնդում է, որ հավաքի անցկացման մասին համայնքի ղեկավարի որոշումների կամ գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործով կայացված դատական ակտը, համաձայն վիճարկվող հոդվածի, գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ է, որն էլ, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 130-րդ հոդվածի 1-ին մասին և ՀՀ դատական օրենսգրքի 39-րդ հոդվածի 1-ին մասին համապատասխան, ենթակա է վերաքննության կարգով բողոքարկման:

Այսպիսով, դիմողի կարծիքով՝ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ ՀՀ վարչական դատարանի գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը ենթակա են վերանայման վերաքննության կարգով, ինչը բխում է անձի դատական պաշտպանության իրավունքից, և այս առումով բացառություն են կազմում միայն ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դատական ակտերը:

Վերլուծելով անձի դատական պաշտպանության իրավունքի բովանդակությունը և դատական ակտերի բողոքարկման իրավունքը որպես անձի դատական պաշտպանության և արդարադատության մատչելիության բաղադրատարր և մեջբերելով ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ դիմողը գտնում է, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հակասում է ՀՀ սահմանադրության 61-րդ հոդվածով ամրագրված արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքին այնքանով, որքանով սահմանափակում է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որոշումների՝ վերադասության կարգով բողոքարկման իրավունքը:

Ուստի, դիմողը խնդրել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 2-րդ մասը ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 61-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր:

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

Դատական պաշտպանության, արդար դատաքննության իրավունքի և արդարադատության մատչելիության, ինչպես նաև իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքների բովանդակությունը ՀՀ Սահմանադրական դատարանի և Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկային համապատասխան մի շարք գործերով արդեն իսկ բացահայտվել է Գիտա-վերլուծական կենտրոնի կողմից նախկինում տրված եզրակացություններով:

ՀՀ գործող Սահմանադրությամբ անձի՝ դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող սահմանադրաիրավական նորմերի բովանդակությունը հետևյալն է.

Հոդված 61. Դատական պաշտպանության իրավունքը և մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային մարմիններ դիմելու իրավունքը

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

...

Հոդված 63. Արդար դատաքննության իրավունքը

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

...

Նշված սահմանադրաիրավական նորմերը համանման բովանդակությամբ սահմանված էին մինչև 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված սահմանադրության 18 և 19-րդ հոդվածներում, որոնց վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր դիրքորոշումն է արտահայտել 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-652, 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665, 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 և մի շարք այլ որոշումներում:

Հարկ է նշել, որ անձի դատական պաշտպանության իրավունքի բովանդակության բաղկացուցիչ մասն է կազմում նաև վերադասության կարգով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտը: Այդ կապակցությամբ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներում դատական ակտի բողոքարկման և վերադասության կարգով դրա վերանայման ինստիտուտը դիտարկել է արդար դատաքննության և արդարադատության մատչելիության իրավունքի բովանդակության շրջանակներում (տե՛ս, օրինակ, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 08.02.2011թ. թիվ ՍԴՈ-936 որոշում, կետ 5, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 10.02.2015թ. թիվ ՍԴՈ-1190 որոշում, կետ 10):

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 08.10.2008 թիվ ՍԴՈ-765 որոշմամբ արձանագրել է.

«Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ հստակ ձևավորված նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան Պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, այնուամենայնիվ, եթե ստեղծվել է, պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ դատարաններում ևս օգտվեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված՝ արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքներից, այդ թվում՝ նաև քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների կապակցությամբ դատարանի մատչելիությունը»:

15.07.2011թ. թիվ ՍԴՈ-984 որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը հատուկ նշել է. «Սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա **դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի** ողջ բովանդակությունը հանգում է նրան, որ այդ ինստիտուտի միջոցով **ապահովվում է խախտված սահմանադրական իրավունքների վերականգնումը**: Խախտված իրավունքների վերականգնումը պահանջում է խախտման արդյունքում տվյալ անձի համար առաջացած բացասական հետևանքների վերացում, ինչն իր հերթին պահանջում է հնարավորինս վերականգնել մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակը (*restitutio in integrum*): Այն դեպքում, երբ անձի սահմանադրական իրավունքը խախտվել է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով, այդ իրավունքի վերականգնման նպատակով մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակի վերականգնումը ենթադրում է այնպիսի վիճակի ստեղծում, որը գոյություն է ունեցել տվյալ դատական ակտի բացակայության պայմաններում...»:

Հարկ է նաև ընդգծել, որ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեն մեծապես կարևորելով վարչական ակտերի նկատմամբ արդյունավետ դատական վերահսկողությունը՝ որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության էական տարր, 2004 թվականի դեկտեմբերի 15-ին ընդունել է Վարչական ակտերի դատական վերահսկողության վերաբերյալ (2004) 20 հանձնարարականը: Վերջինս իր 4-րդ (i) կետում ամրագրում է. «Վարչական ակտը վերանայող դատարանի որոշումը պետք է, գոնե կարևոր գործերում, ենթակա լինի բողոքարկման վերադաս ատյան, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ գործը, ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան, ուղղակիորեն տրվում է վերադաս ատյանին»: Հանձնարարականը նաև ամրագրում է.

- Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որպեսզի իրենց երկրի դատարանակազմությունը և դատական ընթացակարգերը համապատասխանեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի պահանջներին, որպեսզի երաշխավորվի վարչական ակտերի նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետությունը,

- դատական ակտը բողոքարկելու իրավունքը պետք է ճանաչվի յուրաքանչյուր անդամ պետությունում:

Հանձնարարականի բացատրական հուշագրում, մասնավորապես, նշված է, որ ներպետական օրենսդրությունը պետք է սահմանի բողոքարկման պայմանները և բողոքարկման մարմնի իրավագործությունը, որոնք պետք է համապատասխանեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջներին: Վարչական վարույթում վերադաս դատական ատյանի ներգրավումն էական

նշանակություն ունի վարչական նախադեպային իրավունքի հետևողականությունն ապահովելու հարցում¹:

Սույն սահմանադրաիրավական վեճի շրջանակներում (ՀՀ սահմանադրական դատարանում քննության ընդունված մասով) վիճարկվող վարչատարածքային նորմի՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի բովանդակությունը հետևյալն է.

Հոդված 205. Վարչական դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը

1. Հավաքի անցկացման մասին համայնքի ղեկավարի որոշումների կամ գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը քննելիս վարչական դատարանը կայացնում է հետևյալ դատական ակտերից մեկը.

1) համայնքի ղեկավարի որոշումը թողնել ուժի մեջ.

2) ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն անվավեր ճանաչել համայնքի ղեկավարի որոշումը.

3) իրազեկումն ի գիտություն ընդունելը ճանաչել ոչ իրավաչափ կամ իրավաչափ:

2. Վարչական դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը վերջնական է, վերանայման ենթակա չէ և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

3. Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտն ուղարկվում է հայցվորին և համապատասխան համայնքի ղեկավարին:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող դրույթը նախատեսված է օրենսգրքի՝ հատուկ վարույթները կարգավորող 5-րդ բաժնի 27-րդ գլխում, որը կանոնակարգում է հավաքի անցկացման մասին համայնքի ղեկավարի որոշումների և գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերի հատուկ վարույթը՝ սահմանելով այդ վարույթի առանձնահատկությունները:

Այսպիսով, փաստորեն, հավաքի անցկացման մասին համայնքի ղեկավարի որոշումների և գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի՝ **գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի վերջնական և անբողոքարկելի լինելը օրենսդիրը դիտել է որպես քննարկվող վարույթի առանձնահատկություն:**

Սակայն հարց է առաջանում, թե արդյո՞ք այդպիսի առանձնահատկության սահմանումը բխում է անձի դատական պաշտպանության իրավունքի բովանդակությունից և երաշխիքներից:

Այս կապակցությամբ հարկ ենք համարում մեջբերել Եվրոպական դատարանի դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ «Դատաքննության իրավունքը, որի մասնավոր տարր է

¹ Տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի 10.02.2015թ. թիվ ՍԴՈ-1190 որոշում, կետ 10:

հանդիսանում մատչելիության իրավունքը, չի հանդիսանում բացարձակ իրավունք և **կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների, հատկապես, բողոքի ընդունելիության պայմանների առնչությամբ**, քանի որ այն իր էությամբ պահանջում է պետության կողմից կարգավորում, որը կարող է փոփոխվել՝ կախված ժամանակից և տեղից, ինչպես հասարակության, այնպես էլ կոնկրետ անձանց պահանջմունքներին և միջոցներին համապատասխան: Պետություններն այս առնչությամբ օգտվում են հայեցողության ազատությունից: Այնուամենայնիվ, դատարանի մատչելիության իրավունքը չի կարող սահմանափակվել այնպես և այն սահմաններով, որ վնասի նրա էությունը, և դրանք համապատասխանում են Կոնվենցիայի 6 հոդվածի 1-ին կետին, **եթե ունեն օրինական նպատակ և կիրառված միջոցների և դրված նպատակի միջև գոյություն ունի արդար հավասարակշռություն**¹:

Ըստ Եվրապական դատարանի դատական պրակտիկայի՝ դատաքննության և դրա մասնավոր տարրը հանդիսացող մատչելիության իրավունքը «բացարձակ իրավունք» չէ և կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների, հատկապես, հայցի (բողոքի կամ դիմումի) ընդունելիության պայմանների առնչությամբ: Սակայն անձի դատական քննության իրավունքի մատչելիությունը և իրավունքների պաշտպանության միջոցների արդյունավետությունն ապահովելու համար պետությունը կաշկանդված է պատշաճ պայմաններ և մեխանիզմներ մշակելու և երաշխավորելու պարտականությամբ:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշմամբ՝ «իրեն ուղղված դիմումների հանդեպ դատարանի կողմից անգործություն ցուցաբերելը, ըստ էության, խաթարում է դատական պաշտպանության իրավունքի էությունը: Նման մոտեցումն անհնարին է դարձնում արդարադատությունը, այն դառնում է անձանց համար ոչ մատչելի: Նման իրավիճակն անհամատեղելի է իրավական պետության սահմանադրաիրավական սկզբունքների հետ:

Դատարանի՝ արդարադատության գործառույթ իրականացնելու միակ հիմքը օրենքով սահմանված կարգով իրեն ուղղված դատական պաշտպանության պահանջ պարունակող դիմումների քննությունն է: Առաջին ատյանի դատարանը որևէ հայեցողություն չունի օրենքին համապատասխանող դիմումին ընթացք տալու կամ չտալու հարցում՝ այն պետք է ընդունվի վարույթ և քննվի անվերապահորեն և առանց որևէ բացառության: Օրենքին չհամապատասխանող դիմումները վարույթ չեն ընդունվում, սակայն, եթե դրանք ժամանակին շտկվում են, ապա կարող են վերստին ներկայացվել: Այլ է իրավիճակը վերադաս դատական ատյաններում, որոնցում դիմումի թույլատրելիության պահանջները կարող են ավելի խիստ լինել: Սակայն այս

¹ Golder v. United Kingdom, 21 feb. 1975, Fayed v. United Kingdom, 25 aug. 1994, Ashingdane v. United Kingdom, 28 may 1985, Garcia Manibardo v. Spain (15 feb. 2000), 29.06.2000, Bellet v. France, 20 nov. 1995, Philis v. Greece, 27 aug. 1991, Tolstoy Miloslavsky v. United Kingdom, 23 jun. 1995:

ատյաններում ևս դիմումների ընդունումը դատարանի վարույթ չի կարող իրականացվել կամայականորեն:

Օրենսդիր մարմնի խնդիրն է ազգային դատավարական իրավունքում ամրագրելու անգործության հաղթահարման արդյունավետ մեխանիզմներ: Հարցը վերաբերում է դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների երաշխավորմանը՝ հենց անգործության դեմ գործուն իրավական երաշխիքներ ձեռնարկելու եղանակով, ապահովելու և երաշխավորելու մարդու արդյունավետ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը¹:

Քննարկվող վարույթի առանձնահատկությունները սահմանող վարչադատավարական նորմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վիճարկվող նորմով անձի՝ դատական ակտի բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումը արդարացված չէ որևէ օրինական նպատակով: Այլ կերպ ասած՝ օրենսդիրը չի սահմանել այն իրավաչափ նպատակը, ինչին հասնելու համար անհրաժեշտ է սահմանափակել դատական ակտի բողոքարկման միջոցով անձի դատական պաշտպանության իրավունքը: Հետևաբար, օրինական նպատակի բացակայության պարագայում անիմաստ է գնահատել այդ նպատակի և կիրառված սահմանափակման՝ իբրև միջոցի միջև արդար հավասարակշռության առկայությունը:

Վիճարկվող դրույթը մի կողմից անձին զրկում է դատարանի ոչ իրավաչափ դատական ակտը բողոքարկելու իրավունքից, մյուս կողմից՝ ստորադաս դատարանի ոչ իրավաչափ դատական ակտով իր խախտված կամ սահմանափակված իրավունքը վերականգնելու հնարավորությունից:

Ելնելով վերոգրյալից, կարծում ենք՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 2-րդ մասը ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածին համապատասխանության տեսանկյունից խնդրահարույց է և սպառնում է անձի՝ իր խախտված իրավունքները դատական կարգով արդյունավետ պաշտպանելու իրավունքի իրականացմանը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Կենտրոնը գտնում է.

- Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 2-րդ մասը չի համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասին:

Կենտրոնի համակարգող՝

Լյուդվիկ Դավթյան

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. նոյեմբերի 7, ՍԴՈ-719, 6-րդ կետ: